

# อนุรักษ์พันธุกรรมพืช

ภูมิปัญญาบรรพชนของคนชาวลีว จังหวัดน่าน



ทำไม ? ต้องเก็บพันธุ์พืชท้องถิ่น

การอนุรักษ์พันธุกรรมพืช ชื่อฟังแล้วยากแต่บรรพบุรุษทำกันจนเป็นเรื่องปกติ ฉบับนี้จะนำไปพบกับชาวยุโรปเขาเผ่าลีว หรือที่เรียกอีกแบบว่าเผ่าถิ่น (ชาวบ้านบางกลุ่มนิยมให้เรียกว่าเผ่าถิ่นมากกว่า) ผู้หาอยู่หากินบนพื้นที่สูง โดยได้ข้อมูลจาก พี่สมหมาย พนะสัน (อดีตผู้ใหญ่บ้านปางยาง) แห่งบ้านปางยาง ต.ภูดา อ.ปัว จ.น่าน โดยหัวข้อเสวนาวันนี้จะว่ากันด้วยเรื่องการเก็บเมล็ดพันธุ์พืชท้องถิ่น ทั้งข้าว มัน อ้อย ข้าวโพด และพืชอื่น ๆ อีกมากมายหลายสายพันธุ์ หลายท่านอาจสงสัยว่าทำไมต้องเก็บเมล็ดพันธุ์ เก็บไปแล้วดียังไง เก็บอย่างไร ถ้าไม่เก็บแล้วจะมีผลเสียอย่างไรบ้าง ถ้าท่านได้อ่านวารสารฉบับนี้จนจบแล้วอาจทำให้ท่านทั้งหลายมีความคิดที่เปลี่ยนไป และเข้าใจความเป็นไปของโลกมากขึ้นแน่นอน



ในปัจจุบันการแก่งแย่งแข่งขันทุก ๆ ด้านทวีความรุนแรงขึ้นทุกขณะ การผลิตอาหารป้อนให้ทันความต้องการถือเป็นประเด็นสำคัญ การมุ่งปรับปรุงพันธุ์พืชอย่างไรให้ได้ผลผลิตมาก ๆ ทำให้เกิดพันธุ์พืชลูกผสมมากมายหลายสายพันธุ์ เมื่อเกิดการปรับปรุงไปเรื่อย ๆ ก็จะทำให้เกิดฐานพันธุกรรมพืชที่แคบลง และหากเกิดสภาวะที่เปลี่ยนแปลงของโลกรุนแรง โรคและแมลงระบาดหนัก พืชเหล่านี้จะไม่สามารถปรับตัวได้เนื่องจากขาดความสามารถจากพันธุกรรมป่า หรือที่เรียกทั่วไปว่าความหลากหลายทางพันธุกรรม

*“เกิดจากต้นตอเดียวกัน โคนโรคเหมือนกัน”* หากเรามุ่งไปในทางนี้ความมั่นคงทางอาหารของประชากรโลกก็สั่นคลอน ในอีกประเด็นคือ พันธุ์พืชพื้นเมืองหลากหลายสายพันธุ์มีจุดเด่นไม่เหมือนกัน มีคุณประโยชน์คนละด้าน ซึ่งในปัจจุบันอาจยังไม่มีใครศึกษาวิจัย หากไม่มีการอนุรักษ์พันธุ์พื้นเมืองเหล่านี้ไว้ คุณประโยชน์ที่ซ่อนเร้นเหล่านี้ก็จะสาบสูญไปก่อนที่เราจะได้ค้นพบ



โดยตัวอย่างของพันธุ์พืชพื้นเมืองที่เราพบในปัจจุบันก็ได้แก่ ความทนต่อโรคแมลงได้ดี ปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อมได้ดี เพราะมีความหลากหลายทางพันธุกรรมสูง มีสารสำคัญที่เป็นประโยชน์มาก เช่น สารแอนโทไซยานิน ในข้าวสีนิล ที่ช่วยต่อต้านมะเร็งได้ เป็นต้น

**“พืชที่ขายเมล็ดพันธุ์ในปัจจุบัน คือการนำข้อดีของพันธุ์พื้นเมืองหลาย ๆ พันธุ์มาผสมเข้าด้วยกัน ถ้าพันธุ์พื้นเมืองดั้งเดิมหมดไป พันธุ์ใหม่ๆ ก็จะไม่เกิดขึ้น”**

อาจจะยกตัวอย่างง่าย ๆ ให้เข้าใจเช่น พันธุ์ข้าวปลูกในโลกเรามีมากกว่า 120,000 สายพันธุ์ แต่ในประเทศไทยก็มีไม่น้อยกว่า 3,500 สายพันธุ์ พันธุ์เหล่านี้มีทั้งพันธุ์ดั้งเดิมและพันธุ์ใหม่ที่ผ่านการผสมมา หากเรามุ่งแต่ปลูกพันธุ์ลูกผสมที่ให้ผลผลิตสูงอย่างเดียวพันธุ์ข้าวอื่น ๆ จะค่อย ๆ สาบสูญไปจาก 3,500 สายพันธุ์ อาจเหลือเพียงแค่ 10 สายพันธุ์ ถ้าเกิดโรคระบาดโอกาสรอดของข้าวก็ลดลง อาหารของมนุษย์ก็จะหมดไป



## การอนุรักษ์พันธุกรรมพืชแบบฉบับชาวเผ่าลัวบ้านปางยาง

ชาวบ้านปางยางส่วนใหญ่จะเป็นชาวไทยพื้นถิ่นที่สูงเผ่าลัวและเผ่าถิ่น เกือบร้อยละ 95 เปอร์เซนต์ที่เหลืออาจเป็นเขมและสะไก้ จากพื้นราบ มีประชากรในหมู่บ้านประมาณ 80 หลังคาเรือน 280 คน โดยอาชีพหลักคือทำไร่ข้าวโพด ข้าวไร่ และพืชพื้นเมืองอื่น ๆ เพื่อดำรงชีพเป็นหลัก โดยในปัจจุบันมีการเก็บพันธุ์พืชพื้นเมืองไว้มากกว่า 200 สายพันธุ์ โดยพันธุ์พืชที่เก็บเป็นหลัก ได้แก่ ข้าวโพดประมาณ 20 สายพันธุ์ และข้าวมากกว่า 50 สายพันธุ์ ซึ่งเป็นพันธุ์ที่สืบทอดมาหลายสิบปีแล้ว เพราะเป็นธรรมเนียมปฏิบัติกันทุกครัวเรือนที่จะเก็บเมล็ดพันธุ์พืชของตัวเองไว้สำหรับปลูกในฤดูกาลต่อไป ส่วนใครอยากได้พันธุ์ใหม่ที่ตนไม่มีก็ต้องนำพันธุ์พืชที่ตนมีไปแลกกับเพื่อนบ้านโดยไม่มีการซื้อขายหากำไรแต่อย่างใด

## ขั้นตอนวิธีการเก็บเมล็ดพันธุ์แบบฉบับชาวลัว

โดยวิธีอนุรักษ์ของชาวบ้านปางยางนั้น จะเริ่มตั้งแต่ **การแยกพื้นที่ปลูกพืช** พันธุ์ต่าง ๆ คนละพื้นที่กัน แล้วใช้แรงงานคน **คัดพันธุ์** โดยสังเกตจากลักษณะต่าง ๆ ทั้งภายนอก เช่น เก็บรวงที่สวยงาม ยาว เมล็ดดี ทนต่อสภาพอากาศไว้ และภายในเช่น รสชาติดี หวาน หอม ทานอร่อย เป็นต้น







ส่วนในเรื่อง **การเก็บรักษาเมล็ดพันธุ์** นั้น ชาวลัวะมีวิธีที่แตกต่างจากที่อื่นโดยเป็นวิธีที่อิงกับวิถีชีวิต กล่าวคือ ชาวลัวะจะหุงหาอาหารบนบ้าน โดยมีพื้นที่ที่แบ่งเอาไว้เฉพาะเจาะจง เรียกว่า **“เรือนไฟ”** ซึ่งจะประกอบด้วยเตาไว้ปรุงอาหารและให้ความอบอุ่น ที่วางอยู่บนพื้นไม้กระดานแต่หนุนรองด้วยซี่ไถ่เพื่อป้องกันไฟไหม้บ้าน ส่วนเหนือขึ้นไปจากเตาก็จะมีไม้ไผ่วางพาดไว้สำหรับถนอมอาหารโดยอาศัยไอร้อนจากเตาไฟและเหนือขึ้นไปอีกชั้นสูงจากเตาประมาณ 1.5 เมตร โดยจะเป็น

ราวไม้สำหรับเก็บรักษาเมล็ดพันธุ์ให้พ้นจากมดแมลง อาศัยความอุ่น และแห้งจากเตาไฟช่วยในการรักษาไม่ให้เมล็ดพันธุ์เกิดความชื้นนำไปสู่ซึ่งการเกิดเชื้อราได้ **การกระจายพันธุ์กรรม** ถือเป็นขั้นตอนที่สำคัญของการอนุรักษ์พันธุ์กรรมพืช เพราะหากเราเก็บพันธุ์ไว้คนเดียวก็มีโอกาสสูงที่สายพันธุ์อาจสาบสูญไปได้ แต่ชาวลัวะมีวิธีการที่น่ารักและได้ประโยชน์มากคือพันธุ์พืชจะไม่มีการซื้อขายกัน แต่จะใช้วิธีการแลกเปลี่ยนพันธุ์พืชกันแทน ถ้าเห็นคนอื่นมีพันธุ์พืชที่ดี และตนสนใจก็จะเอาพันธุ์พืชของตนไปแลก ทำให้เกิดการกระจายช่วยกันอนุรักษ์รักษาพันธุ์พืชไว้ และยังเป็นการเชื่อมความสัมพันธ์กันในชุมชนอีกทางหนึ่งด้วย

ซึ่งในปัจจุบันทุกครัวเรือนก็ยังคงรักษาวีการดั้งเดิมไว้ เพียงแต่มีวิธีการอื่น ๆ ที่เป็นเทคนิคใหม่ ๆ ทางวิชาการเกษตรเข้ามาเกี่ยวข้อง เช่น เมล็ดบางส่วนก็ได้มีการจำแนกแยกสายพันธุ์ระบุชื่อที่ชัดเจน รวบรวมเก็บรักษาไว้ด้วย เพื่อให้ง่ายแก่การที่ลูกหลานรุ่นต่อไป จะมาสานต่อวิธีการและพันธุ์กรรมพืชของบรรพชนไว้

จากการพูดคุยกับชาวบ้านในพื้นที่บ้านปางยาง ก็ได้ข้อมูลว่าการเก็บเมล็ดพันธุ์พืชไว้นั้น นอกจากเป็นการอนุรักษ์พันธุ์กรรมไว้แล้วยังเป็นการลดการบุกรุกพื้นที่ป่าด้วย เพราะเมื่อก่อนชาวไทยภูเขาจะต้องบุกป่าใหม่เพื่อเพาะปลูกพืชเพื่อหลีกเลี่ยงโรคและแมลงที่ระบาดจากการปลูกพืชพันธุ์เดิม ๆ ซ้ำกันหลายครั้งในพื้นที่เดียวกัน แต่ปัจจุบันเมื่อเก็บอนุรักษ์พันธุ์พืชไว้ได้จำนวนมากก็สามารถนำพันธุ์พืชมาปลูกสลับกันในพื้นที่เดิมได้ โดยไม่ต้องเคลื่อนย้ายบุกรุกป่าผืนอื่น ๆ อีก และโรคแมลงก็จะไม่ระบาด อีกทั้งยังไม่ต้องใช้สารเคมีและปุ๋ยเคมีอีกด้วย เพราะพืชแต่ละพันธุ์ต้องการอาหารไม่เหมือนกันจึงไม่แก่งแย่งกันเอง



**“หากเราเก็บรักษาพันธุ์พืชเอาไว้ให้หลากหลายสายพันธุ์ ก็เท่ากับเราสร้างหลักประกันว่ายังจางเราจะไม่มีทางว่างเปล่า ปากท้องของคนในครอบครัวเราจะไม่มีวันอดอยาก”**